

ABDULRAZAK GURNA

NAPUŠTANJE

Preveo s engleskog:
Darko Tuševljaković

**Čarobna
knjiga**

PRVI DEO

1.

Hasanali

Pričala se priča o tome kada je prvi put viđen. U stvari, bilo je više od jedne priče, ali njihovi delovi su se povezivali u celinu kroz vreme i kroz pričanje. U svim se pojavio u zoru, poput mitske figure. U jednoj priči bio je uspravna senka koja se kreće toliko sporo da je pod tim neobičnim podvodnim svetlom njegov dolazak bio gotovo neprimetan, primicao se polako poput sudbine. U drugoj se uopšte nije kretao, ni treptaja ni drhtaja, već je samo stajao tamo, na rubu grada, blistavih sivih očiju, i čekao da se neko pojavi, neko koga će zadesiti neizbežna sreća da ga pronađe. A onda, kada ga je taj neko pronašao, on je iskoračio ka njemu, da donese ishode koje niko nije mogao da pretpostavi. Neko treći je tvrdio da ga je čuo pre nego što se mogao videti, da je čuo njegove molećive, čežnjive jauke u gluvo doba, kao u neke životinje izašle iz legende. Nije, doduše, bilo spora – mada u tim pričama, pošto su sve isticale čudnovatost njegove pojave, pravog spora nije ni bilo – oko toga da ga je pronašao piljar Hasanali, odnosno da je on pronašao njega.

Sreća prati sve, pa je pratila i njegov prvi dolazak, ali sreća nije isto što i slučajnost, pošto su čak i najneočekivaniji događaji deo nekog plana. To jest, u budućnosti će doći do posledica zbog kojih se čini da Hasanali i nije baš sasvim slučajno pronašao tog čoveka. U to vreme, Hasanali se tuda *uvek* prvi motao. Ustajao bi pre svitanja kako bi otvorio vrata i prozore džamije. Zatim bi stao na stepenice da pozove narod na molitvu, šaljući glas po celoj čistini

oko sebe. *Salla, salla*. Ponekad bi povetarac doneo slične pozive iz obližnjih džamija, glasove drugih mujezina koji prekorevaju ljude da se probude. *As-salatu khayra minan-nawm*. Molitva je bolja od sna. Hasanali je verovatno zamišljao kako se grešnici prevrću u postelji, mrzovoljni zbog uznemiravanja, ispunjen zajedljivim i nadobudnim zadovoljstvom. Kada bi završio s pozivom, pomeo bi prašinu i pesak sa stepenica džamije paperjastom metlom od presličnjaka, uživajući u njenoj tihoj učinkovitosti.

Taj zadatak otvaranja džamije, čišćenja stepeništa, pozivanja na molitvu, dodelio je sebi iz ličnih razloga. Neko je to morao da radi, neko je morao prvi da ustane, otvori džamiju i izgovori ezan za jutarnje molitve, i neko je to uvek radio, iz ličnih razloga. Kada bi se ta osoba razbolela ili umorila od tog posla, uvek bi se našao neko drugi da ga preuzme. Čovek koji je to radio pre njega zvao se Šarif Mdogo i groznica ga je tako oborila u vreme kaskazija¹ pre dve godine da je i dalje bio vezan za postelju. Doduše, to što se Hasanali javio da preuzme ulogu jutarnjeg mujezina malčice je iznenadilo ljude, pa i njega samog. Nije posvećeno odlazio u džamiju, a za svakodnevno ustajanje u zoru i isterivanje ljudi iz sna bila je potrebna posvećenost. Šarif Mdogo je bio takav, voleo je da ščepa udobnost i dobro je protrese. Osim toga, Hasanali je po prirodi bio sklon brizi, ili ga je, možda, iskustvo načinilo takvim, napetim i opreznim. Ovakvi polunoćni poslovi mučili su mu nerve i remetili noći, a i plašio se tame, senki i topotanja u pustim sokacima. S druge strane, postojali su razlozi za to što se ponudio da obavlja taj posao, recimo poniznost i pokajništvo. Počeo je da obavlja dužnost dve godine pre ovog susreta u zoru, kada je njegova žena Malika tek došla. Bila je to molba za uspeh braka i molitva da se žal njegove sestre okonča.

Džamija se nalazila na drugoj strani čistine, samo nekoliko koraka od njegove radnje, ali kada je počeo jutrom da poziva na

¹ Istočnoafrički monsunski vetar. (Prim. prev.)

molitvu, osetio je obavezu da to čini isto kao njegov prethodnik, Šarif Mdogo. Zašao bi u obližnje sokake, praktično vičući u prozore spavaćih soba dok bi promicao pored njih, urlajući na spavače. Osmislio je rutu kojom bi izbegao budžake i pećine u kojima su vrebale najveće i najprevejanije zlice, ali je ipak često svedočio utvarnim vizijama koje bi žurno odmicala najmračnijim delovima ulica pred njim, povlačeći se pred molitvama i svetim rečima koje bi izgovarao sokoleći usnulu pastvu. Te vizije su bile toliko stvarne – čudovišna kandža naslućena na uglu sokaka, nezadovoljni duhovi što tiho dahću negde iza njega, prizori grozomornih podzemnih stvorenja koja bi zasjala i zgasnula pre nego što bi ih pošteno osmotrio – da je svoj zadatak često obavljao sav u znoju, uprkos jutarnjoj hladnoći. Jednog jutra, tokom tog nespokojnog, znojem oblivenog obilaska, dok su se mračni sokaci zbijali uz njega poput zidova sve užeg tunela, osetio je dašak vazduha na ruci i krajičkom oka uhvatio senku mrkog krila. Potrčao je, a potom odlučio da okonča mučenje. Prešao je nekoliko koraka preko čistine ka stepenicama džamije, kako bi izgovorio ezan. Usput je pomeo stepenište, da se iskupi, iako mu je imam kazao da se od njega traži samo da poziva sa stepenica, te da je Šarif Mdogo bio suviše revnosta.

Hasanali je prelazio čistinu u taj osvit kada je spazio senku koja mu se polako primicala preko otvorenog terena. Trepnuo je i progutao knedlu, užasnut, nije to bilo ništa nepredviđeno. Svet je vrveo od mrtvih i ovo sivo doba bilo je njihov čas. Glas ga je izdao, svete reči presušile su u njemu, telo ga je napustilo. Senka mu se sporo približavala i u sve jasnijem svitanju pomislio je kako u njenim očima može da vidi odsjaj svetla, hladan kao kamen. Taj trenutak je u svojoj uobrazilji već proživeo i znao je da će ga zloduh progutati čim mu on okrene leđa. Da se nalazio u džamiji, bio bi bezbedan, ali još uvek je stajao daleko od nje, a nije ni

otvorio njena vrata. Naposletku, ophrvan panikom, zažmurio je, nekoliko puta trtljavo zatražio od Boga da mu da oprost, pa pustio da kolena pod njim popuste. Predao se onome što ga je čekalo.

Kada je polako otvorio oči, virkajući kao da podiže plahtu ispod koje se krije od košmara, opazio je da se senka sručila na tlo nekoliko koraka ispred njega; ležala je delom na boku, savijenog kolena. Sada je, na sve bistrijem svjetlu, uvideo da to nije nikakva avet, senka ili zloduh, već muškarac pepeljastog tena i sivih, iscrpljenih očiju, otvorenih na samo stopu od njegovih. „*Subhanallah*, ko si ti? Jesi li čovek ili duh?“, pitao je Hasanali, za svaki slučaj. Muškarac je istovremeno uzdahnuo i zastenjao, te se tako, bez sumnje, odredio kao čovek.

Takav je bio kada je došao, iscrpljen, izgubljen, iznurenog tela i lica, ruku punih posekotina i ugriza. Spustivši se na kolena u prašinu, Hasanali ispita čovekov dah, pa pošto je osetio njegovu toplinu i snagu na svom dlanu, nasmešio se sebi u bradu, kao da je izveo nešto vrlo mudro. Čovek je držao oči otvorene, ali kada je Hasanali mahnuo rukom ispred njih, nije trepnuo. Hasanali bi više voleo da je treptaja bilo. Sumnjičav prema drami u kojoj je sada učestvovao, oprezno je ustao i nakratko se zadržao iznad te hrpe koja stenje kraj njegovih stopala pre nego što je pohitao po pomoć. Dotad već beše svanulo. Trenutak najpodesniji za jutarnju molitvu brzo je prolazio – a i bio je veoma kratak – i Hasanali nije obavio dužnost koja se od njega očekivala. Plašio se da će se redovni jutarnji molioći srditi na njega kada se budu probudili kasno i otkrili da su prespavali jutarnji blagoslov. Većina tih vernika bili su stariji ljudi i želeli su da im računi budu čisti i dobro održavani, u slučaju iznenadnog poziva. Ali trebalo je da se seti i toga da njima san više nije tako čvrst, da su strepeli tokom cele noći i nisu mogli da dočekaju oslobađajuću zoru i poziv na

molitvu. Stoga, još dok je Hasanali tražio pomoć, zabrinut zbog toga što je podbacio u ulozi mujezina, neki od njih izbili su iz svojih kuća da ustanove zbog čega tog jutra nije bilo poziva. Možda su se neki čak pitali je li s Hasanalijem sve u redu, te da li je nešto prošlo kraj njega tokom noći. Tako da je bilo svedoka pri prvom pojavljivanju tog čoveka, onih koji su se okupili oko njegovog razrogačenog tela i videli ga kako leži, rasprostrt poput senke na čistini ispred džamije.

Hasanali se vratio sa dvojicom mladića koje je zatekao šćućurene u polusnu ispred vrata kafane. Radili su tamo i čekali da se otvori, hvatajući poslednje časke odmora pre nego što će započeti sa dnevnim poslom, ali potrčali su da pomognu kada ih je Hasanali trgnuo ih sna. U to davno doba svi su voleli da pomažu. Pošto su, prateći hitro Hasanalijev sve ponositiji hod, stigli na lice mesta, otkrili su da tamo, nekoliko koraka od tela, već stoje trojica starih mudraca i posmatraju ga sa sumnjičavim zanimanjem: Hamza, Ali Kipara i Džumane. Bile su to uzdanice jutarnjih molitvi, koje bi među okupljenima u džamiji stajale odmah iza imama i koje su svakog jutra bile prve kafedžijine mušterije. Ti su ljudi dobroano prešli svoje najbolje godine, mudraci koji očekuju da se njihovi životni podvizi smatraju besprekornima i koji širom otvorenih očiju prate šta se dešava u svetu oko njih. Obično se nisu potresali ni zbog koga osim sebe i smatrali su da zbog svojih godina imaju pravo na to. Stoga to nisu bila tri stara mudraca, pošto su svi znali o kome se tačno radi, ali po merilima svog mesta i vremena jesu bili stari, i njihove slabosti bile su deo njihovog ponosa, a kroz svoj nepokolebljivi nastup su, možda, pokušavali da ispune ono što se od njih očekivalo. Ma kakav razlog za to imali, sada su stajali tamo, glumeći nezainteresovanost i upućujući neobavezne opaske dok su mladići i Hasanali trčkarali naokolo. Hasanali je otvorio džamiju, a mladići su doneli ležaj od konopa, onaj koji

se koristio za pranje mrtvih. Hasanali se stresao, ne rekavši ništa. Mladići su podigli telo koje je ječalo i preneli ga na ležaj, pa se spremili da ga odnesu.

Odjednom je došlo do kratke prepirke između Hasanaliya i Hamze oko toga kuda bi bolesnog čoveka trebalo odneti. Uprkos svojim godinama, Hamza je bio markantan muškarac, izboranog, zgužvanog lica, sive čekinjaste brade i prodornog pogleda. U svoje vreme, bio je bogat trgovac susamom, a sada je bio samo bogat. Njegovi sinovi su zarađivali za njega, baveći se mesarskim poslom u Mombasi. Smatrao je da mu sleduje veliko poštovanje i voleo je da se pita za mišljenje u vezi sa svime što je bilo od ma kakve važnosti. Voleo je da se smatra tamošnjim džamadarom². Ali Kipara je u naponu snage bio pletač korpi, a Džumane je bio moler, tako da su obojica znala koje im je mesto uz džamadara i zauzimali bi ga kad bi se od njih to tražilo. Hamza se okrenuo da ode, razdražen i nestrpljiv, i pozvao je svoje pomagače da ga slede. Bilo je jasno da prema iscrpljenom čoveku moralnu obavezu treba da snosi Hasanali, koji ga je pronašao i koji je, stoga, morao da mu ponudi negu i gostoprimstvo. Hamza je to znao baš kao i ostali, ali možda je Hamza učinio to što je učinio kako bi podsetio druge da je bogat čovek koji oseća da mu je milosrđe dužnost.

U svakom slučaju, svi su učtivo ignorisali Hamzu, čak i njegovi drugovi mudraci, i muškarca su, kako i spada, odneli na ležaju od konopa u Hasanalijevu piljaru. Vrata susednog dvorišta, koja su služila i kao ulaz u kuću, bila su suviše uska da bi se kroz njih proterao ležaj sa telom, te su, stoga, dvojica mladića podigla telo i prenela ga u dvorište, a zatim ga spustila na asuru ispod slamnate strehe naslonjene uz kuću.

Trojica starih vernika takođe su se nagurala u dvorište, pogledavajući na sve strane. Nije se imalo bogzna šta videti, ali

² Indijski vojni čin, u rangu poručnika, a može se odnositi i na bilo kog policijskog ili vojnog činovnika u Indiji. (Prim. prev.)

nijedan od njih se nije ranije našao u Hasanalijevom dvorištu i bilo im je teško da suzbiju znatiželju čak i u tako dramatičnom trenutku. Dvorište je bilo prostrano i protezalo se celom dužinom kuće. Bilo je biljaka u saksijama, na kući su dva prozora sa zavesama gledala napolje, jedan sa svake strane ulaznih vrata, bila je tu i popločana platforma za pranje veša, gomila seredanija³ za kuvanje, a u kraju dvorišta nalazilo se kupatilo i ostava – jedno uobičajeno dvorište. Mogli su da primete nedavno okrečene zidove i raskošan izbor biljaka u saksijama, među kojima je bilo crvenih ruža, procvetalog oleandera i bogate aloje.

Šest ljudi tiskalo se ćutke oko tela neki minut, kao da su zatečeni time kako je sve to ispalo. A onda je, trenutak kasnije, nekoliko mišljenja o sledećim koracima izneto zaredom, nalik na zavete. Treba da pozovemo Mamake Zajtuni, vidarku. I neko bi trebalo da dovede Kostolomca. Mislim da neko odmah treba da ispriča ovo imamu, u slučaju da treba izgovoriti posebne molitve protiv zaraze ili nečeg goreg. To je rekao Hamza, većito sklon pompeznim gestovima. Hasanali se nije bunio i klimao je glavom na sve predloge, izgurujući usput malu hordu na ulicu. Nevoljno su se sklanjali, ali nisu imali izbora. Ionako im je bilo dozvoljeno da naruše privatnost njegovog doma samo zbog drame koju preživljava čovek koji stenje, tako da je Hasanaliju bilo dovoljno da raširi ruke i odmahne im učtivo kako bi se svi okrenuli ka ulazu u dvorište.

„Hvala vam, hvala vam svima. Hoćete li, molim vas, reći Mamake Zajtuni da dođe?“, pitao je, zadužujući se još više kod komšija.

„Ta, naravno“, saopštio je trgovac Hamza važno, mašući štapom ka jednom od mladića. „Hajde, hajde ti, čovekov život je posredi.“

³ Kotlovi, na svahiliju. (Prim. prev.)

I na rastanku su pali neki saveti. Nemoj ga dodirivati dok ne dođe Mamake Zajtuni. Neću ga dodirivati. Nemoj ga pomerati dok ne stigne Kostolomac. Neću ga pomerati. Ako ti ustreba bilo kakva pomoć... Zvaću vas. Hasanali je zatvorio dvorišna vrata ne zabravivši ih – nije želeo da deluje suviše negostoprимljivo – i vratio se do putnika na asuri ispod strehe. Odjednom ga je obuzela strepnja, unervozio se zbog toga što je ostao sam sa tim čovekom, kao da je sebi dozvolio da se suviše primakne divljoj zverki. Ko bi to mogao da bude? Kakav to čovek luta po divljini bez ikoga? Setio se da ga je upravo to pitao dok je čovek ležao na tlu: *Ko si ti?* Buka njihovog dolaska nesumnjivo je probudila Hasanalijevu ženu i sestru, koje su verovatno već stajale sa druge strane prozorskih zavesa i čekale da izađu i utvrde šta se zbiva. Iznenada ga uplašio pomisao da je napravio glupost donevši bolesnog neznanca u kuću. Od toga su mu kroz prsa prošli žmarci strepnje.

Posmatrao je čoveka uz zblanuti osmeh. Šta taj neznanac, ranjen u divljini, radi na asuri u njihovom dvorištu? Gotovo kao da je zurio u letećeg konja ili goluba koji govori. Takvo nešto se njemu nije događalo. Setio se svog užasa kada je tek ugledao njegovu senku i pomislio da je reč o grozomornom zloduhu. Njega, odraslog čoveka, štošta je plašilo. Ponekad ga je sopstveni život toliko prevazilazio da je posvuda viđao senke. U tom varljivom času koji deli svetlost od tame, između stvarnosti i sveta nemrtvih, može se kriti koješta gadno i zlo, ali možda nije trebalo onako da se baci na tlo. Da je to bila avet, nasmešila bi se pre nego što bi mu satrla dušu. Hasanali se podjednako smešio svom manjku petlje i strašljivosti koliko i muškarcu kraj njegovih nogu. Njegovo lice bilo je ispijeno i prekriveno neurednom, nepotkresanom prosedom bradom. Oči je i dalje držao otvorene, slepog, zamućenog pogleda, mada se Hasanaliju, dok ga je

gledao, učinilo da je video treptaj. Dah mu je bio plitak, tiho je otpuhivao, a u pozadini se naslućivalo stenjanje. Ruke su mu bile izgrebane i izbodene od trnja. Pelerina od kaliko platna koju je nosio na pantalone i sandale bila je siva od prašine i iznošenosti. Bila je iscepana, pa krpljena, izbrazdana i flekava, kao da ju je pribavio negde usput tokom lutanja, a ne kupio tamo odakle je krenuo na put. Niko ne bi pošao na putovanje u takvim prnjama. Sandale su bile privezane trakama od tkanine, a oko pasa su mu se, nalik na pojas, nalazili ostaci smeđe košulje. Još jedna traka od istog materijala bila mu je obmotana oko glave. Hasanali se smešio tom melodramatičnom kostimu, savršeno prikladnom za pustolova koji se izgubio u pustinji ili za ratnika. Od te pomisli mu se stomak svezao u čvor. Da li je u kuću doveo bandita, pljačkaša koji će ih sve pobiti? Ali ne, čovek je bio polumrtav, možda i sam žrtva bandita.

„Ko je to?“, pitala je njegova sestra Rehana iza njega.

„Ozleđen je“, kazao je, osvrnuvši se. Shvatio je da se i dalje osmehuje, blago ushićen.

Stajala je uz vrata, levom rukom razmaknuvši zastor. Tek što se probudila, videlo se to po njenom smetenom i nabusitom pogledu, po njenom hrapavom glasu. Iskoračila je tri koraka i ljubopitljivo se zagledala u muškarca. Njegove otvorene oči caklile su se kao sivi kamičići u moru. Tinjale su. A onda je bez sumnje video kako čovek trepće. Ispucala usta bila su otvorena i iz njih je dopiralo stalno ječanje. Rehana se hitro povukla i Hasanali je samo mogao da nasluti kakva je luda nada nakratko ispunila njeno srce.

„Šta si nam to doneo, naš uvaženi gospodar?“, pitala je iza njega, obrativši mu se podrugljivim tonom. Hasanali se nehotično namršti. Dan koji započne tim tonom obično bi bio dug i ispunjen poniženjem. Na tren je čvrsto zažmurio, pripremvši se.

„Ozleđen je“, ponovio je, okrenuvši se ka njoj.

Stegnula je bradu, a usne izvila u kiselu grimasu. Osetio je kako mu se telo grči od odbojnosti. Video je kako joj se, uvređenoj, brada postepeno podiže i shvatio da je primetila njegovu razdraženost. Ali je, takođe, primetio da u njenim očima pored ljutnje ima i bola, te je smekšao izraz svog lica. Možda se ljutila zato što je bila uznemirena. Jutrom je volela da spava dokasno. Ali da li je zaista, pored čoveka zgurenog kraj njenih nogu, čoveka koji možda umire, razmišljala o svom spavanju? U tom trenutku, njegova žena Malika provukla se iza Rehaninog desnog ramena i, ugledavši čoveka, ispustila saosećajni, užasnuti uzdah, dok joj je ruka poletela ka otvorenim ustima. Na to, tu njenu dobrotu, na njegovom licu opet osvanu natruha osmeha.

„Čekaj ti!“, kazala je Rehana, zaustavivši Maliku, koja se spremala da iskorači. „Ne trči tamo. Ko je taj čovek? Gde si ga pronašao? Šta nije u redu s njim?“

„Ne znam“, uzvratilo je tiho Hasanali, umirujućim tonom kojim se obraćao Rehani kada bi bila uznemirena i kojim bi je, katkad, dodatno uznemirio. Nije znao kako drukčije da razgovara s njom kada je nezadovoljna, posebno ako ne ume da odgovori na njena pitanja. Čak i kada bi znao da odgovori na njeno pitanje, njen prezir bi ga naveo da sumnja i okoliša. To što je sada oklevao čak je i njemu pokazivalo da je opet ispao lakoveran. „Došao je iz daljine. Ozleđen je.“

„Iz koje daljine? Iz kog pravca? Šta ga je ozledilo? Od čega je bolestan?“, pitala je Rehana, uz pogled pun prezira i neverice. Hasanali je dobro znao taj pogled i poželeo je da može da joj kaže koliko je nagrđivao njeno inače privlačno i umilno lice. Ali on nikad nije naučio da joj uputi takvo nešto a da pritom ne pogorša celu stvar. „Šta si nam to doneo, ti i tvoje gluposti? Bolestan čovek se pojavi ko zna odakle, noseći u sebi ko zna kakvu bolest, a ti ga dovedeš pravo u našu kuću, da svi lepo umremo od toga od

čega umire on? Ti si veliki preduzetnik, jašta. Svetski čovek, nema sumnje. Jesi li ga dodirnuo?“

„Ne“, rekao je Hasanali, iznenađen time. Bacio je pogled ka svojoj ženi Maliki, na šta je ona oborila svoj. Bila je tako lepa, tako nekomplikovana, tako mlada. Dok ju je posmatrao, osećao je izvesnu agoniju, nešto između ljubomorne strepnje da mu neće biti odana i žudnje da joj udovolji. „Mladići su ga podigli i doneli ovamo. Ali u pravu si, bolest mi nije pala na pamet. Pomislio sam da je povređen. Biće bolje da ga ne diramo dok ga ne pregleda Mamake Zajtuni. Rekao sam im da je dovedu. Malika, drži se podalje, kao što Rehana kaže.“

„Sad si mi prepun mudrosti“, kazala je Rehana sarkastično, umorno. Zatim je, piljeći u polegnutog muškarca i stišavši se kao da ne želi da bude neučtiva, rekla glasom koji se primakao šapatu: „Spustio si ga na asuru za obedovanje. O čemu si razmišljao kada si nam tako doveo bolesnog neznanca u kuću a da ne znaš šta mu je? Mogao bi da umre“, kazala je, dodatno spustivši glas, „i njegovu rođaci bi došli i krivili nas za to.“

„Ne možeš od mene očekivati da ostavim izmučenog Adamovog sina tamo napolju, kada možemo da mu ponudimo dobrotu i negu“, pobunio se Hasanali.

„O, zaboravila sam da si ti božji čovek“, rekla je Rehana veselo, pa se čak i blago osmehnula. „Sledeći put ga odnesi u džamiju, gde će se Bog starati o njemu. Valjda bi trebalo da budemo zahvalni što nam nisi doneo nekog smrdljivog divljaka. Je li neko otišao da pozove Mamake Zajtuni?“

Rehana se godinama prema njemu ophodila kao prema glupaku. Nije to oduvek bilo tako. Tek kada je stasala u ženu, počela je da mu se obraća kao da je sporog uma, kao da ne ume da se snađe u svetu. Isprva ga je to zabavljalo, Rehana se igrala odraslih, udružena s njihovom majkom, koju su godine i

obudoveloš načinile mrzovoljnom. U međuvremenu, on je radio danonoćno kako bi sačuvao njihovu čast i doneo im hranu na sto. Još nešto se nikad nije usuđivao da kaže, a to je da su ga za sav taj trud one nagrađivale tako što su ga pred celim svetom kritikovale kao nesposobnog. S vremenom, Rehanin prezir postao je još oštriji i Hasanali se neizbežno pomirio s njenom porugom. Nije znao šta bi drugo. Nije nju samo protok vremena načinio tako prezrivom. Ne, nije. Bio je to Azad, kao i Hasanalijev udeo u svemu tome. Njen glas bi ponekad odjekivao njegovim telom i oči bi mu se od nemoći ispunile suzama.

„Da, neko je otišao po nju“, rekao je. Virnuo je ka Maliki i ona mu uzvratila kratkim pogledom razumevanja, pa pogleda u stranu. „Ima li kafe?“, pitao je, kako bi se obratio njoj i spasao se od Rehane.

Malika je klimnula glavom. „Skuvaću je“, rekla je i zaputila se ka kotlovima obišavši u preterano obazrivom luku telo koje je stenjalo.

Kada u piljari ne bi bilo posla i kad bi se umorio od čitanja uz brojanicu da prekrati vreme, ne bi uspevao da odagna talase strepnje koji bi se dizali niotkud i davili ga. Odnosili su se na nepredvidljive i često nevažne stvari. U tim trenucima, neka sitnica koja bi tavorila suviše dugo postala bi krupna i problematična, a jedna od njih bio je strah da će se Malikino razumevanje jednog dana takođe pretvoriti u prezir.

Rehana je sela na stolicu pored stražnjih vrata i naslonila se na zid uz uzdah, čekajući Mamake Zajtuni. Hasanali se delimično okrenuo od nje, potiskujući u sebi osećanje krivice. Suviše je lako preuzeo krivicu. Treba da zauzme čvršći stav prema tim neizgovorenim optužbama. Naslonio se na stub strehe i zagledao u sivo obličje čoveka kog je doveo u svoj dom. Setio se s kakvim ga je zadovoljstvom smestio tu, u svoje stražnje dvorište, i nasmešio

se na pomisao da je Hamza pokušao da mu ga ukrade. Hamza takvom nečemu nije mogao da odoli, vazda se takmičio, vazda šepurio. Da li bi Hamza pokušao da mu ukrade neznanca da je to, po Rehaninim rečima, bio neki smrdljivi divljak? Verovatno ne bi. Hamza je imao svašta da kaže o divljacima, među koje je nekada putovao i s kojima je kao mladi trgovao: o tome koliko je nepredvidljiva njihova mržnja, koliko bezobzirna njihova pohlepa, koliko nekontrolisana njihova glad. Životinje. Da li bi ga sam Hasanali doveo u svoj dom? Na tu pomisao se iscerio. Naravno da ne bi, svi su se oni jezivo plašili divljaka. Svi su stalno ispredali priče o divljacima. Tamo, u divljini, niko ne preživljava osim zveri i divljaka, jer se oni ne plaše ničeg, kao i, naravno, fanatični Somalci i abisinski Hubši i njihovi rođaci, koji su davno izgubili razum u beskrajnim borbama. Bacio je pogled ka Rehani i primetio da ga ona gleda i smejulji se sebi u bradu. Polako je zavrtela glavom i razrogačila se, naprasno razbuđena.

„*Masikini*“, rekla je. „Jadan ti.“

„Razmišljao sam o Hamzi“, rekao je. „Hteo je da ga odvede svojoj kući. Taj matorac, uvek želi da bude prvi.“

„A ti si ga u tome sprečio, zar ne?“, uzvratila je uz sarkastično oduševljenje u glasu.

U tom trenutku se preko dvorišnog zida začuo povik. Stigla je Mamake Zajtuni. Kada je Hasanali otvorio vrata, video je da su stari mudraci posedali na ležaj od konopa kako bi pratili razvoj događaja, a da su dvojica mladića lepršala iza Mamake Zajtuni kao da je štite od zala. Isceliteljka se progurala pored njega, sitna i nezajažljiva, tiho i bez prekida mrmljajući molitve, odmotavajući konac sa klupka svog života. Hasanali nije očekivao toliku gužvu ispred. Odmahnuo im je da se raziđu, pokretom dovoljno neodređenim da nikog ne uvredi, pa zatvorio i zabravio vrata.

„Je li sve u redu unutra?“ Bio je to Hamza, podigao je glas iznad ostalih, kao i obično. Hasanali je opet otvorio vrata i učtivo ih utišao, ali bilo mu je drago što vidi da su tri starca ustala, te da su dvojica mladića čvrsto zgrabila ležaj od konopa, spremna da povedu ljude za sobom. Mahnuo im je u znak pozdrava i brzo zatvorio vrata.

„Hasanali, kada ćeš otvoriti radnju?“, pitao je Džumane sa druge strane zida. Želeli su da izađe odatle što pre, kako bi dobili izveštaj o zbivanjima.

„Stižem, braćo“, uzvratio je.

„Idemo na molitvu“, dobacio je Ali Kipara, možda kako bi naveo Hasanaliya da im se pridruži.

Žene su se pozdravile ljubljnjem u dlan, iako Mamake Zajtuni nije dozvolila ni Rehani ni Maliki da zaista poljube njen, dok je ona svojski poljubila njihove. Bio je to trik poniznih, to da poljubiš tuđu ruku, a svoju povučesh pre nego što je poljubac uzvraćen. Na taj način je pokazivala poniznost i pred najskrušenijima, ne dozvoljavajući da joj se ljubi ruka, i svi su govorili da je to deo njene svetosti i jedan od razloga zbog kog joj je Bog poverio isceliteljsku moć, baš kao što je i njenom ocu pre nje. Mrmljajući molitve sebi u bradu, skinula je buibui⁴ i pažljivo ga složila, kao da je načinjen od najfinije svile i namirisana sandalovinom, a ne skrojen od najtanjeg pamuka koji miriše na dim i masnoću. Stari pamučni šal bio joj je obmotan oko lica i spuštao se do njenih zgļavaka, tako da su se videle samo šake i njeno duboko izborano lice. Svukla je sandale s nogu i stupila na asuru, a zatim obišla krug oko muškarca ne dodirujući ga, suvonjava i povijena poput starog lešinara. Izgovorila je molitvu, tražeći pomoć i zaštitu od nepoznatog. Zatim je Rehani i Maliki

⁴ Crna tkanina koju žene na istočnoafričkoj obali nose preko glave i ramena, čador, burka. (Prim. prev.)

naložila da uđu u kuću, kako bi nepoznatog muškarca sačuvala od stida, kako je rekla. Govorila je odsečno, osorno, kao da su se njih dve motale naokolo u potrazi za nekim neprimerenim zadovoljstvom. Oduvek je bila takva, žustra i određena, uvek je osećala šta je ispravno.

Iz Rehane se oteo zvuk nestrpljenja, ali nije se pobunila. Mamake Zajtuni je, zbog njene skrušenosti i njene žustrine, bilo nemoguće odbiti, i ona je uvek bila dovoljno pribrana da zna šta je najbolje činiti. Rasekla je pelerinu tankim sečivom a da pritom nije pomerila muškarca, rasporivši ga od kragne do gležnja. Imao je svetao, evropski ten. Telo mu je bilo mršavo i koščato, i izgledao je krhko i neobično na sve jačem svetlu. Hasanali je isprva mislio da je to jedan od svetloputih Arapa sa severa o kojima je čuo priče, sivih očiju i zlatne kose, ali kada su sa njega svukli sandale i pantalone, videli su da nije obrezan. *Mzungu*, rekla je Mamake Zajtuni za sebe. Evropljanin. Bio je u modricama i posekotinama, ali spreda i na bokovima nije imao ozleda. Stomak mu je bio tako neobično bleđ i gladak da se činilo da je mrtav, i koščate šake Mamake Zajtuni lebdele su neodlučno iznad tih delova tela, u mešavini očaranosti i straha, kako se činilo Hasanaliju, kao da će ga dodirnuti iz znatiželje. Bile su to iste one umorne šake koje su mesile testo za hleb koji je Mamake Zajtuni pravila i svakog dana prodavala, iste one šake koje su ga valjale i bacale na vatru, pa ga okretale i skidale odatle, izbegavajući da se opeku. Iste one šake koje su masirale upaljeni bubreg, previjale okrvavljenju potkolenicu ili bez okolišanja zaranjale u ljudsku agoniju. Sada su lebdele iznad bleđunjavog muškarčevog stomaka.

Okrenuli su ga na bok. Zastenjao je i otvorio oči, i Hasanali je očekivao da od njega dopre gadan miris, ali čovek je mirisao na suvo meso i prašinu, na prnje ostavljene predugo na suncu, na putovanje. Mora da je lutao nekoliko dana, ako je bilo

suditi po njegovoj izglednoj pojavi i mirisu prašine i sunca. Modrica i posekotina je bilo više na njegovim leđima, kao i jedna tamnozeleno-senka oko desnog ramena, ali nije bilo rana, nije bilo krvi. Vratili su ga na leđa, a zatim ga je Mamake Zajtuni prekrila pocepanom tunikom i pozvala žene da dođu. Prepipala mu je lice, na šta je opet zaječao, razrogačivši se.

„Dajte mu malo meda u toploj vodi“, rekla je oštro, kao i obično. „Dvapat više vode nego meda, u šolji za kafu.“ Kratko je osmotrila Rehanu, pa skrenula pogled, jedva se susrevši s njenim. Rehana se na to podrugljivo osmehnula. Ja neću, zamislio je Hasanali njene misli. „A onda ga pustite da spava. S njim je sve u redu. Iscrpljen je i žedan, to je sigurno. Ima gadnu modricu oko ramena, tako da možda postoji lom ili iščašenje. Neka Kostolomac to pogleda. Ja odoh da dovršim spremanje hleba, ljudi će me čekati. Kasnije ću mu doneti malo supe.“

„Nema nikakvu bolest?“, raspitivala se Rehana, u neverici.

„Ne vidim nikakve znake“, rekla je Mamake Zajtuni. „Nema groznice niti osipa, kao ni smrada ili dijareje. Moguće je da ga je sunce isušilo i ošamutilo. *Limemkausha na kumtia kizungozungu*. Vratiću se posle, nakon što mu date med i kad ga pregleda Kostolomac. Sad se vraćam svom hlebu.“

Činilo se da ženama, koje su ispaljivale instrukcije jedna drugoj dok se Mamake Zajtuni spremala da pođe, Hasanali više nije potreban. Nevoljno se sklonio odatle, u nadi da će muškarac progovoriti ili pogledati u njega – ili makar u njegovom pravcu. Nakon što ga je on pronašao, delovalo je pogrešno da ga prepusti drugima. Ali čovek nije progovarao, ili makar nije ništa rekao do trenutka kada je Hasanali konačno ušao u kuću kako bi otvorio piljaru.

„Zovite me ako ustreba pomoć“, dobacio je. „I Malika, ne zaboravi moju kafu.“

„Da, gospodaru“, rekla je Malika, parodirajući poslušnost.
I eto kako je do njih došao Englez Pirs, izazvavši senzaciju i dramu koje nikad nije postao u potpunosti svestan.